

## **1886. DURANGOKO EUSKAL JAIK ETA EUSKAL ANTZERTIAREN PIZKUNDEA**

**Durangon, Euskal Jaien mendehurrenean, 1986, ekainak 6.**

*Patri Urkizu*

Arratsaldeon, jaun-andreok:

Pozaren-pozez natorkizue Durangora 1886. urteko Euskal Jaien mendehurrena aitzaki hartuz, antolatu dituzuen kultur ekintza hauetan parte hartzera, mintzagaia hauxe hartu dudalarik: “1886, Durangoko Euskal Jaiak eta Euskal Antzertiaren Pizkundea”.

Bartolome Madariaga, Aita Prai Bartolome Santa Teresa Markinako “Karmen Ortozeko predikadorea” zena lehenetarikoa izango dugu bere “Euscal-Errijetaco olgueeta, ta Dantzeen neurrizco-gatz-ozpinduba”, Iruñean 1816. urtean argitaraturiko liburuan aipatuko diguna lehenik gure herritan egiten ohi ziren “comedijak”. Hauexek ditugu bere hitzak:

“Batzuc simpleza bategaz olgueetan dira, comedija baten edo cecenetan baicen ondo”<sup>1</sup>.

Baina karmeldarraren eritzia antzezkiizunetaz kontrakoa izango da, noski, hauek “Luxurijaren ama” suertatzen omen direlako, baldin

(1) B. Madariaga, Euscal-Errijetaco olgueeta, ta dantzeen neurrizco-gatz-ozpinduba. Iruñea, 1816, 27. or.

eta legeginek, zenbaitetan “baimena eta lizenzia” ematen duten komedijak emateko, eta komedianteen lana gauza jakina eta ezaguna den bezala, “pekatuzkua” izaki, “opicio inpamia”. Jentilen olgeta eta dibertsinook iritsi baitziren gure Euskalerrira ere, dinoskuenez:

“Ara emen gueure errijeetaco zeceneen, ezpata dantzeen, desapijzoco burruqueen, maquilaqueen, ezpataqueen, *comedijeen*, dantzeen, ta convidau teguijeen sartu eria, edo etorri eria cristaudadera”<sup>2</sup>.

Eleizaren gaitzeste hau izan daiteke ere beste arrazoinen artean bat euskal antzertiaz hain albiste gutti ukan dezagun. Jakin, badakigu, Iparraldeko, pastorak, maskarada, trajikomeria eta lastolasterketaz aparte, edota Hegoaldeko artazuriketetz landa, Lesakan (Nafarroan) 1566. urtean “La Pasión Trovada”, eta 1602.ean Pasio-ko Misterio bat Hondarribian (Gipuzkoa), antzeztu zirela, eta 1690. urtean ohitura zahar bati jarraikiz Gau Bijilietan ematen zirela Arantzazun Jesukristoren Pasioaren antzerkitxo batzu. Dena den, Barrutiaren “Gabonetako Ikuskizuna” (Arrasate, 1759), eta Azkoitiko Zalduntxoek eta eraiki zuten Bergarako Mintegiko ikasleek antzezten zuten operetaz, komediatxoetaz aparte ez dagoela euskarazko antzertiaz berri gehiagorik.

1791. urtean Donostiatik Iruñeara doan Juan Antonio Fernandez konpania, antzeztalde komikoak, Castilla la Vieja, Nafarroa eta Bizkaiarako baimena zuen, baina badirudi honen antzezkizunak gaztelaniazkoak izango zirela.

1798. urtean hasi zen Bilboko Antzokia eraikitzen eta Donostia 1802.ean mugitzen hasten da ere eskaerak eginez horrelako ikuskizun-tegi bat eraik dezaten, baina horien ezean, antza, ikastetxeetako aretoak, edo herrietako plazak edo eleiz, edo udaletxe atari ederrak, edo baserrietako ganbarak, bigiraak eta artazuriketak egiten zirenean, izango zirela antzezkizun-tegi eta dostaleku.

Bilbon 1820. urtean, Juan Crisostomo Arriagak estreinatuko du bere “Los esclavos felices” izeneko opera eta 1881.ean Cleto de Zabalak “La Hija del Pescador” opera ere<sup>3</sup>.

Noski, gaztelaniazkoak ziren, baina une honetarako, jadanik, eus-

(2) B. Madariaga, aip. lib., 145. or.

(3) J. Dominguel, La Música y la ópera en la historia de Euskalerrria. bilbo, 1984, 106. or.

kal antzertia pizturik zen Marzelino Soroaren eskutik, ikusiko dugun bezalaxe.

XIX. mendearen lehen aldian Joseph Augustin Chaho Antoine d'Abbadie-rekin batera argitaratuko du Parisen 1836.ean "Etudes grammaticales sur la langue euskarienne" XVIII. mendean batipat hasitako, hizkuntza ikerketak jarraikiz, baina baita ere Charles Nodier-en ikasle zenez gero, eta euskal lehen erromantiko bezala argitaratu zuen 1834.ean "Azti begia", eta 1836.ean famatuagoa izango den "Voyage en Navarre pendant l'insurrection des Basques". Bera izango zen ere lehenetariko euskarari leku egiten aldizkari batetan, "L'Ariel, Journal Littéraire de Bayonne" delakoan hain zuzen, eta 1844. urtez argitaratzen hasi zuena.

D'Abbadie eta Chahoren adiskidantza emankorra izan zen benetan, ezen lehena, beste herrialdeetan egiten ohi zen antzera, hasiko zaitu 1853.ean Urruñan Euskal Lore-Jokoak, Euskal-Jaiak, bertso norgehiagokak antolatzen. Eta Lapurdin hasita Zazpi Probintzietara hedatu ziren ospakizun hauek, urtez-urte, osatzen, hornitzen, handitzen eta zabaltzen zihoazelarik.

Bigarren karlistadaren ondoren eta foruen galtzarekin batera sortu sen Hegoaldean errebista sail bat, lau probintzietako hiriburuetan: "Revista Euskara" Iruñean, "Revista de las provincias euskaras" Gazteizen, "Revista de Vizcaya" Bilbon, eta gehien irauin zuena, Jose de Manterolak fundatu zuena Donostian, "Euskal-Erria; 1880. urtetik 1918.raino biziko dena, eta Euskal Antzerti Pizkundearen kronika zehaz-mehatz emango diguna.

Aipatu dugun Marzelino Soroa izan zen, 1868.urteaz geroztik Donostiako aldizkarietan maiz agertuko den kultur gizona, Andia kalean Zirko-biltoki bat eratu baitzuen, konpainia batekin, bertan Peña, Albero, Prol, Arzelus eta Donostiako beste gazte batzu biltzen zirela libertzera.

"Iriyarena" izango dugu euskal antzertiaren Pizkundeko lehen emaitza, 1876.urtean Ziburuko herrian antzeztua, deserrian zeuden karlista batzuen artean. Bi urte geroago euskal zatiak ugarituz Donostian 1878.maiatzaren 12an eta 19an arrakasta handiz antzeztu zen. Ondoren, Marzelino Soroak beste lanok idatzi zituen ere: Gabon (1880), Anton Kaiku (1882), Au Ostatuba! (1884), Lapurrak, Lapurrak (1884), Alkate Berriya (1885), eta Urrutiko Intxaurrak (1886).

Lan honekin arkeztu zitzaigun, hain zuzen ere, 1886.urtean Durangoko Euskal Jaietan.

Ongi jakingo duzuen bezala, herri honetan, Antoine D'Abbadie-

ren proposamenez eta eraginez Pablo Pedro de Astarloaren omenaldi bat antolatu zen, Vicente de Arana buru eta Jose Maria Ampuero baztorde antolatzailearen zuzendaritzapean, 1886.go uztailaren 24, 25, 26 eta 27an.

Kanpaien dilindalandez hasi ziren goizean goiz, zazpiretan, ospakizun haiek, txistulariek kalez-kale alaitzen zutelarik herria eta hamarretako meza nagusian Baertel sermoilariak mintzaldi bero batez eskatu zuen hurrengoak ospa zitezen Gernikako haritz zaharraren itzal eta babespean.

Arratsaldeko Setan Pablo Pedro de Astarloaren harrizko irudia Garmendi eta Basterrak landua agerrarazi zen. Hemen urrezko hizkiz idatzirik zegoen Hegoaldetik: Jayo zan Durangon 1752an. Iparraldetik, il zan Madrillen 1806an, eta Ekialdetik, Astarloari euskaldunak 1886-an.

Durangar honetaz eritzi aski ezberdinak jaso ditugu. Alde batetik Sabino Aranaren goraipamenak ezin handiagoak dira Astarloa'tar Paul-Keperari eginiko olerki batetan honelaxe baitiosku:

Kilkilduten da zeure aurrian  
Neu-bekokija,  
Dakusalako adi zeurian  
Euzkel-euzkija.  
Artezkarija zu ixaten zintzan,  
Zu ipar-ixarra...  
Il ixan zara!... Illundu gintzan  
Zu igota gora.  
Euskeltzalerik oindiño ordutik  
Ari dira asko...  
Best' Astarloa bar amagandik  
Ezta jayoko<sup>4</sup>.

Durangoko seme jakintsu honek 60 bat hizkuntza omen zekitzan, Santi Onaindiak dionez, baina Koldo Mitxelenak, aldiz, "Guillaume de Humboldt et la Langue Basque" izeneko artikuluan<sup>5</sup> azkarra, baina izpiritu iluntsua zuela, ez gehiegi landua, ez zekiena hizkuntza arloan, euskaraz aparte, gaztelania, latina eta frantsesa baizik. Dena den,

(4) S. Onaindia, Euskal Literatura, II, Bilbo, 1973, 42 or.

(5) K. Mitxelena, "Guillaume de Humboldt et la langue basque", Lingua e Stile, VIII, (1973), 107-125.

Humboldt-ek estimu handian zeukan, elkarrekin Durangaldeko base-riak eta herriak bisitatu zituzten, eta euskararen ezagutza Astarloari zor diola argi eta garbi adierazten digu bere idaz lanetan.

Gaur egun, omenaldirik onena litzateke idatzi zituen lanen edizio kritiko bat egitea, hala nola bere eskuzkiribu "Proyecto de Bocabulario Bascongado" deitua, Archivo Manual del Señorío de Vizcaya dela-koan aurkitzen zena, eta 11.734 hitz bilduak zituena, ohar argigarritz argitaratzea, galdurik ez badago.

Baina lot akigun antzertiari.

1886.urteko uztailaren 27an eman ziren sariak, 21 idatz mota ezberdinetan, eta 6.sailean, antzertiari egokitu zitzaion, epai mahaiaren erabakia hau izan zelarik:

"Gei agertugarri biurtsan edo zelototsan zeñaren kondai-rakortasuna edo oiturakortasuna izan bear dan noraezean Euskal-erriari jatorkona: Oni izentauriko saria daroa Urrutiko Inchaurrek izentzat daukan lanaren egilleak, da-lako bere irakustea guztiz oneragarri, mesedegarri eta era-gillea euskaldun gach бага eta sotillak Amerikako leku urriñetara joateko agertu daroen egarri eta gurari bizia ill eta amatetako"<sup>6</sup>.

Antonio Arzak-ek, Euskal-Erria aldizkariko kronikagileak honela zioen sariaz:

"6. Pieza representable en prosa o verso cuyo asunto históri-co o de costumbres ha de referirse precisamente al país bas-congado, presentada por D. Marcelino Soroa y Lasa, de San Sebastián. Premio: una medalla de oro, regalo de la Diputa-ción de Bizcaya, adjudicado a dicho señor"<sup>7</sup>.

"Urrezko medalla batekin Durango-ko Euskal-festetan sariztatua" izan zen jostirudia, antzerkia, "Urrutiko Inchaurrek" izan zen, esan du-gun bezala. Hau Donostiako Teatro Zaharrean 1886.ean abenduaren 26ko gauean antzeztu zen, antolatutako jaialdian antzezleriak hono-kook izan zirelarik:

(6) Euskal-Erria, T. XVI, Donostia, 1887, 538.or.

(7) Euskal-Erria, T. XV, Donostia, 1886, 201.or.

“Pillipe, morroya..... On Jose Artola.  
 Jose Martin, alkatea..... On Miguel Arregui.  
 Andre Madalen, mutuba..... On Alfredo Jaussi.  
 Juan Bautista, senarra..... On Bruno Olazabal.  
 Prenando, semia ..... On Norberto Luzuriaga.  
 Aiton Josepe, apaidiña ..... On Ignacio Iribarren.  
 Kaitano Itzontzi..... On Julio Mendia.  
 Karterua..... On N. N.  
 Beste gizon bat kofriekin, itzik egiten ez dubena.  
 Gertaera iduritzenda probinziko erri chiki batian”<sup>8</sup>.

Ohar gaitzkeenaz bada bitxikeria zenbait Tolosan argitaratu zuen antzerki honetan. Hona oharkeretan On Marzelinok zioskuna zati luzeetat:

“Chiribista edo koma artean azaltzen dira itz-aldi batzuek zergatik etziran esaten jostirudia aukeztatzerakoan, ez luzatu ta pisugi egitiagatik”<sup>9</sup>.

Hots, bi gauza ezberdin ziren, garai haietan ere (eta beti), testu idatzia, antzerkia eta antzezkizuna, hau ikuslegoa gozarazteko egina baitzen eta beste hura irakurlegoa, batipat.

Bestetik, emakumeek ez zuten antzeztalde lehen haietan parte hartzen, gizonetakoek beren lekua hartzen zutelarik itxuraldatuz, eta honen arrazoina hau da “Shoroa”-rentzat:

“Egillearen euskerazko jostaldiak dira alegiñian, emakumetik gabekoak, batekoak, edo ontan bezela, emakume mutubakiñ, zergatik zalla izaten dan emakumeak arkitzia euskarazko jostaldiak aurkeztatzeko, eta askotan emakumiak dituzten jostaldiak ez diralako egokienak gertatzen”<sup>10</sup>.

(8) M. Soroa, Urrutiko inchaurreak. Tolosa, 1887.

(9) M. Soroa, aip. lib., Oarkerak.

(10) M. Soroa, aip. lib., Oarkerak.

Alegia, emaantzezlarien ezak eta zenbait antzerkilaran gordinkeriak eragiten zioten gizonezkoekin bakarrik antzeztera.

Gaia hauxe dugu: Indiano baten sorterriratzea. Pillipe, morroiak idekitzen du lehen irudia Txanton Piperri abestuz, eta Ameriketako abiadan amestuz, baina aurrerago "Kaitano Itzontzi" k dioen bezalaxe, eta errefrau, atsotitz edo esaera arrunt honetan datza antzerkitxoaren muina:

"urrutiko inchaurreak amalau, alderatu ta lau"<sup>11</sup>.

Azkenean, maiz gertatu ohi den legez, Prenandori hauxe jazo zitzaion:

—“Nik diruba soziedade ortan jartzeko eman niyon etcheko jabiak malkarrot egin dubela.

—Malkarrok?

—Eta guztiyakin alde egin dubela"<sup>12</sup>.

Zatiño hauen bitartez konturatuko gara antzerki honek bazeukala zerikustekorik garaiko gizarte-egoerarekin. XIX. mendean eman baitzen Ameriketarako abiatze ugaria herriak husten zihoazelarik. Honela Iparraldean 1832. urtetik 1891. rako unean 79.262 gaztek aldegin zuten Ameriketarantz, batez beste urteoro 1321-k irteten zuelarik, Pierre Lhandek dioskunez<sup>13</sup>. Arazo honek kezkatzen zuen Marzelino Soroa, 1885. ean itzuli eta argitaratu baitzuen ere Jose Cola eta Goiti-ren liburu bat "Euskal-Naparren joaera, edo emigracioa"<sup>14</sup> deiturikakoa.

Nolakoa zen, ordea, Antzerti giroa?

Donostian, poliki-poliki, euskarak bere lekua hartzen doa, erdal antzertiaren aldamenean. Honela, 1886. urtean Marzelino Soroak eta bere taldeak otsailaren 16. an, Zirko Biltokian, La Bella Easo, gaztelaniaz aurkeztuko du, eta Toribio Alzagak "Martin- Tiñacu, pasillo cómico, en un acto y en prosa, escrito sobre el pensamiento de una obra

(11) M. Soroa, aip. lib., 31.or.

(12) M. Soroa, aip. lib., 39.or.

(13) P. Lhande, L'émigration Basque. Paris, 1910.

(14) Euskal-Naparren joaera edo emigracioa. José Cola y Goiti jaunaz erdaraz izkribitua eta euskerara itzulia Marzelino Soroa Lasa-c. Donostian, 1885.

francesa, estrenado con extraordinario éxito, la noche del 9 de marzo de 1886 en la Asociación de Obreros Católicos de San Sebastián” antzezten badute ere, Piarres Harizpek 1886.ean ere hasia zuen argitaratzen “Karmela, egin doakabea, edo drama iru egitetan emana”<sup>15</sup> “Euskal-Erria” aldizkarian. Drama historiko hau anakronismoz beterik dena, garaiko fruitu dugu, bertan Altabizkarko istorioa kontatzen zai-gularik, Karmela, Rafael Lerenburu, Gernikako euskaldunen buruzagiaren alabaren amodiak, bertso neurtuetan. Bere aldetik Donostiako Euskal Festatan antolaturik zegoen ere, Durangon bezalaxe “Izkribazaldeen indar-neurtzea” antzerki arloan honelako sariz:

“Aizkibel-en euskal-gaztelaniazko Iztegi famatuaren liburu ederkiro apaindutako bat, itz-neurtu edo larrietan, jostiruditar saiorik onena aurkezten duenari. Lan onek izan bearko du berriya eta argitaratu-gabea, bañan izan liteke jostirudiko edozeiñ motakoa, ala trajedi, drama edo komeditarra, nola musikarekin batean egitekoa”<sup>16</sup>.

Sail hau, ordea, “jabegabetua” gelditu zen. Deia egin zenean esaten zen ere nola Batzarreak ipiniko zuen ahalegin guztia “itzaldiatua”, antzokiratua izan zedin. Eta urte hartan bertan, 1886.ean, d’Abbadie-k Urnietan antolatu zituen Euskal Festetan, abuztuaren 29, 30 eta Irailaren 1ean, Soroaren beste Jostirudi dohakabetsu bat plazaratu zuten, “Barrenen arra” deitua, zeina Antonio Arzak-en eritiziz:

“Oso onartua izan zen bere zati guztietan, zeukan izkera jator eta goituengatik”<sup>17</sup>.

Baina ez bakarrik “Barrenen Arra”, “Anton Kaiku”, ere antzeztu zen.

“Jostaketa menditarrak ere farra eta txaloea gogoz begiratzailen artetik lortu zuen, jendearen aoz jaun aditu, antzezlari aiek beren bizi guztia jostirudiko biltokietan zeramaten gizonak ziruditela”<sup>18</sup>.

(15) Euskal-Erria, T. XV, XVI, XVII, Donostia, 1886-1887.

(16) Euskal-Erria, T. XVI, Donostia, 1886.

(17) Euskal-Erria, T. XV, Donostia, 1886, 290.or.

(18) Euskal-Erria, T. XV, Donostia, 1886, 291.or.



Komentariogileak esaten digu ere nola lehenbizi-lehenbiziko aldiz aurkezten zela Urrietako herrian euskaraz moldatutako antzerkirik.

Ohi bezala, Santo Tomasetako festak bukatu ondoren abenduaren 26an Teatro Zaharrean Durangon saria irabazitako Marzelino Soroaren "Urrutiko inchaurreak" antzeztu zen, garaiko Diario de San Sebastianeko gazetariak honela ematen zuelarik bere eritzia:

"En esta obra escrita con mucho esprit y gran corrección, se combate la emigración a la América y se exponen en forma real y verdadera los males que vienen a los que abandonan su hogar por ilusiones vanas y engañosas. Abunda también esta producción del chispeante escritor muchos chistes, siendo todos ellos de buena ley"<sup>19</sup>.

Antzerki hau bukatu eta gero, tartetxo liriko-komiko bat ere eman zen, Bitoriano Iraolaren hitzekin eta Sarriegiren musikarekin egina: "Petra, chardin saltzaillea".

Hots, badakusagu, bada, nola 1886.urtean euskaraz, Soroaren hiru antzerki antzeztuak izan ziren: Anton Kaiku, Barrenen arra, eta Urrutiko Inchaurreak.

Bere antzerti osoaz eritzi bat ematerakoan ezin ahanziak ditugu Koldo Mitxelenaren hitzok:

"Erregelkeria galanta litzake komerigille gaillenen ereduaz baliatzea Soroaren jostirudi oek maixeatzeko. Etzuen ark iñongo mugaz gaindi egan nai izan ezta ere iñoren markarik autsi. Bere erritarrei, orduko donostiarrei, parre-algara lasaia eta ajolakabea eragin nai zien ezkeru, etzuen bere egitekoan utsik egin. Eta guretzako zer dakar Soroak? Biotzixuri xamurrez baizik ezin ikus dezakegun euskal-teatroaren jaiotza eta Donostia zaarreko izkera eta oitura. Etzigun gezurrezko irudirik utzi Soroa'k, ezpaitziren ordukoek gu adiña leiatzen gain-aldeak edertzen, azpiko utsak leengoan iraungo badute ere"<sup>20</sup>.

Martzelino Soroaren inguruan talde ederrik sortu zen. Hauen ar-

(19) Euskal-Erria, T. XV, Donostia, 1886, 572

(20) K. Mitxelena, Gabon. Egan, 1961, 143.or.

tean Artola, Iraola, Gorostidi, Mokoroa, Illarramendi, Uranga, Toribio Alzaga eta abar luze bat, zeinek ez bakarrik Donostian, Gipuzkoako probintzia osoan, Urnietan, Oiartzunen, Tolosan, Zumarragan, Bergaran eta beste herri askotan antzezkiak hedatu zituzten.

Hona bada, non Gipuzkoako exenpluak kilikaturik R. M. Azkue hasiko zaigun XIX.mende hondarrean, euskal antzertiaren sailari eutsiz, Bilboko Iturribide kalean, Nekazalien Batzoki, 1895.urteko otsailaren bian "Vizcaytik Bizkaira" izeneko antzerkia ematen.

Honetaz Sabino Aranek Bizkaitarra aldizkarian idatziko duen komentarioan, "erezi-irautsitsa", "erdaldunak onako zerari zarzuela esaten dautse" naz esango digu, bera dela antzerti nazionalaren sorrera.

Azkuek, kostunbrismoaren estereotipoak erabiliz, euskalzaletasunak eraginik, ikusiz nola euskal giroa galtzen eta arrotzen zihoan gero eta gehiago, eta oharturik heziketak, soldaduskak eta politika arrotzak zeukatela honen errua, honelako kontseiluarekin bukatuko du obra:

"Ayuntamientos de Bizkaia y de todo el país euskaldun: dejad las escuelas y los maizus para los hijos de los carabineros; y cread ikastegis e irakasles para vuestros hijos. Y si el gobierno os manda Vives y Almendralejos, no les neguéis pan, para que sus familias no mueran de hambre; pero en vez de la llave del corazón, de vuestros hijos, dadles una guitarra para que canten tangos y malagueñas"<sup>21</sup>.

Esandakoari jarraikiz, Jardines kalean, Bilbon, Azkuek euskarazko eskola bat sortu zuen eta 1897.urtean bazuen antzoki bat bertan. Hemen ziren ere berak zuzentzen zuen "Euskalzale, euskerazko albistari edergarriidun" asterokoaren lantokiak, eta hiru urtez (1897-98-99) bere orrialdeak egiten. Bertan Azkuek hauxe idazten zuen:

"Zergaitik eztoigu egiten geure anaia gipuzkoarrak euren iaialdietan egiten dabena? Biltoki edo Teatroam zer edo zertsu agertu leike, Euskalerriko ekanduak eta legeak erakustekoa. Eta geldika egiazko euskaldunen ezpanai adurra edo lerdea darian- artean, erdaldunai amurruzko bitza edo aparra isuriko litzakioe"<sup>22</sup>.

(21) R. M. Azkue, Vicaytik Bizkaira. Bilbo, 1895, 78.or.

(22) R. M. Azkue, Euskalzale, 1897.irailaren 16 an.

Euskaltzale asterokoan, bada, hasi zitzaion lekua eginez euskal antzerkiari, eta bertan argitaratu zuen lehenik 1897.urtean urriaren 7an, Baleriano Mokoroa Soto tolosarrak egindako "Damuba Garaiz", obra-ren zatitxo bat Oiartzungo Lore Jokoetan irabazle gertatu zena. Geroago lotzilaren 16an eta 23an, Barrutiaren "Gabon gaberako ikuskizuna" Euskal antzerkiaren lehen obra bezala kontsideraturik da-goena. Eta besteen lanak argitaratzeaz aparte jarraiki zion egitekoari berak zenbait lantxo sortuz. Honela: "Sasi-eskola" atal bateko eresi-irautsia (Euskaltzale, 1898), umeentzakoa, non eskoletako eretzun zi-gortzaileaz mintzatzen zaigun, hala nola "Pasa de Chimbos"-en agerraldi bat. Berea dela ere uste dugu "Artatxori" ezizenez zinatzen duen antzerkitxo bat "Amama-iloba Bolbon" izenekoa. Hemen ager-tzen zaizkigu bi baserritar Bilbora jaitsirik "ortuaria edo vendajea" eta beste barazkiak saltzera, baina bertan bere helburu abertzalea agertzen digu ere bertsuokin:

"Gura badogu ekarritea  
gure asaben legeak,  
danok biogu gogotik izan  
betiko euskaltzaleak".

Antzerkitxuok argitaratzeaz gain, teatro albisteak, kritikak eta pro-  
posamenak ere egiten ditu. Honela, Txanton Piperri Zatarain-Alzaga-  
ren operaz mintzo denean, ez dutela errespetatu ganboar eta oñaztarren  
arteko gerra odoltsu hartaz eraturiko lanean pertsonaiaren nortasun  
folklorikoa, eta bestetik Zatarainen musika aztertzerakoan proposatuko  
die Gipuzkoako edo Bizkaiko Aldundiei beka bat eman diezaioten Pa-  
risen edo Bruselan musika ikasketak sakon ditzan. Baina besteek ez  
ezik bera izan zen musika ikasketak landu zituena, lehenik Bilbon Jose  
Sainzerekin kontserbatorioan, eta gero Parisen, Bruselaren eta Kolo-  
nian, ikasketa eta ibilaldi hauen ondorioztat eman ditzakegularik sortu  
ziteten bi opera: "Ortzuri" eta "Urlo".

Amaitzeko, euskal antzertiaz emandako gainbegirada honekin,  
esan genezake, Donostian hasitako bideari, lehenik Bizkaian Durangok  
jarraiki ziola, eta gero R. M. Azkue, beste arlo askotan bezala eraiki  
zela buru eta banderari, eta bere ildotik jarraitu zutela Alfredo Etxa-  
bek, Xemeinek, Latxak, Viarrek, Eleizaldek, Altunak, Sotak eta Laua-  
xetak beste askorekin batera Bizkaia guztian euskal antzertiaren zuzia,  
eta euskal abertzaletasunaren sua piztuz. Hau dela eta eman, jo eta  
kontsidera dezakegu ezpairik gabe 1876.etik 1936.era doan unea Eus-  
kal Antzertiaren Pizkunde eta Urrearoa dela.

Besterik gabe, Gabon denoi.